

10/2001

ISSN 0234-6818

Ақ Жеркең

Балалар мен жасөспірімдердің республикалық журналы

Мен өскен
сайын менің
Отан туралы
түсінігім де
кеңейе береді,
-дейді оқушы
Ақбота Мақсотқызы.

**ЖАЗУШЫ ЖАНАТ
ЕЛШІБЕКТИҢ
НАЗАРЛАРЫҢА
ҰСЫНЫП ОТЫРҒАН
БҰА ПОВЕСІНІҢ
АЛҒАШҚЫ
ТАРАУЛАРЫ
ЖУРНАЛЫМЫЗДЫҢ
1997 ЖЫЛҒЫ СӘУІР,
МАМЫР, МАУСЫМ
АЙЛАРЫНДАҒЫ
НӨМІРЛЕРІНДЕ
“ҚАРЛЫҒАШЫМ,
КЕЛДІҢ БЕ?..” ДЕГЕН
АТПЕН ЖАРИЯЛАНҒАН
БОЛАТЫН.**

БІР НӘЗІК СӘУЛЕ

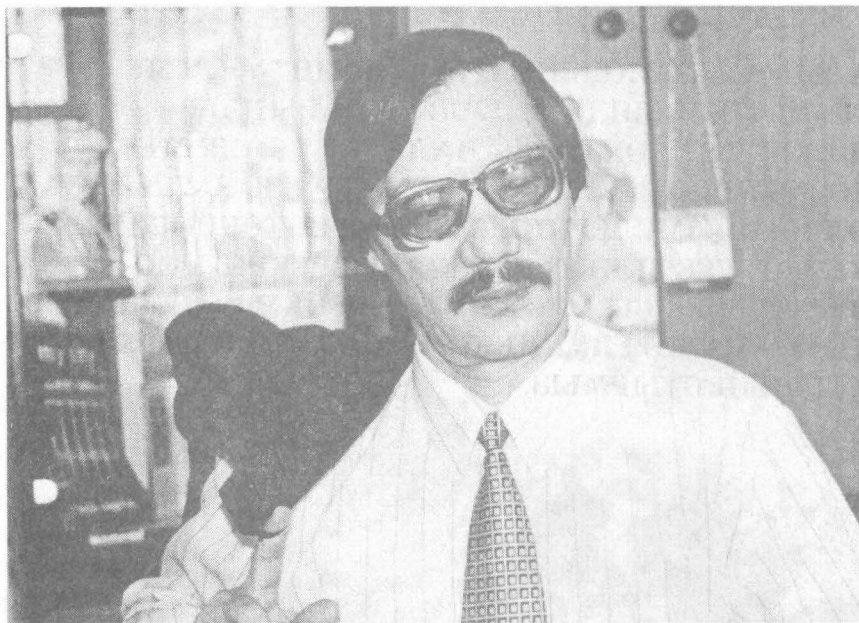
— Төтемді түсінбеймін. Аунап-қунап бірер күн дамылдап алмай ма? Иесіз үйде шайын қайнатып, көрпесін төсеп отырған біреу-міреу болса бір сәрі. О несі, ауылға келіп тұрып өз қызының үйіне бас сұқпай. Естіген көрші-қоланнан ұяттағы бөрінен бұрын. Мына қараң қалғырынның жөнделетін түрі бар ма?..

Аяқ астынан нілдей бұзылған Рахила есік алдында үя аяқ мотоциклін шұқылап әбден әбігерге түскен ұлының қасына жақындап, шашылып жатқан темір-терсектерге тесіле үнілді. Күн ұзаққа екі қолы май-май болып мықшындаған Жемісбек үн-түнсіз әлдеқандай тетікті бензин құйылған шелекке батырып жуа бастады. Анасының мінезіне қанық ол ләм-мим жақ ашпаған күйі пысылдап көсібін жасай берген. Әкесі көз жұмған айналасы екі-үш жылдың ішінде шешесінің мінез-құлқы мүлдем өзгеріп кеткенін жақсы сезеді. Ашуланшақ, не болса соған күйгелектеніп шыға келеді. Күн өткен сайын көз алдында құбылып, тіпті қияли, жүйкесі тозған жанға көбірек ұқсап бара жатқандай. Жап-жас анасының аз уақытта мойылдай қара шашы да ағарып кетті емес пе?

Ерте есейген ол: “Шиеттей бес баламен жесір қалу кімге жеңіл дерсің? Тағдырдың беймезгіл “сыйын” анамның күтпегені шын, сондықтан жалғыздықты көтере алмай жүр-ау. Әйтпесе, мұндай тосын қылығын бұрын байқасақшы. “Жынды” деуге аузым бармайды-ау, бармайды. Міне, тағы да өз-өзінен шөт-шөлекейі шығып бүкіл ауланы басына көтерген. Әп-әдемі өңгімелесіп-ақ отырған еді өлгінде. Үндемей құтылайың, одан да...”

— Әкеннің көзі ғой бұ дырылдақ та. Ұқыптап, дұрыстап мінсеңдерші. Жөнделмесе апарып орнына қоя сал,— деді сабасына түскен анасы байсалды қалпы.

— Ыстықта текке қиналма, мен қазір барып Отарбай атаңның ат арбасын сұрайын. Оның үстіне бәріміз бірдей жетіп

алайық шаршамай...

— Мейлі,— деді Жемісбек. — Әжем де шыдамы таусылып отырған болар.

Әншейіндегі мұңлы жанарлары лезде нұрланып шыға келген Рахила:

— Ұлым, сен білесің бе, мен де анамды сағындым,— деді күлімдеп.

— ?..

Сағыныш сазы жүректер лүпіліне айналып жатқандай...

Көңіл пернесін дөп басар бір нәзік сәуле... Көп ретте жан-дүниемізбен терең ұғына бермейміз-ау. Әйтпесе...

Әбден қалжырап сәкідегі төсенішке қисайған бойы кірпігі ілініп кеткен Торғын дабыр-дұбырдан басын жұлып алды. Ескі

— Мына күшіктерің өзінді әбден сағынып қалыпты ғой. Болды енді өңкей шуылдақтар. Сендерді тапқан анау қызы — Рахиласын да бауырына басып, бетінен сүйсін да. О несі, түге, жамыраған козыдай...

— Өй, сендерді Камар апаларың алып келген бе? — деген Торғын манайын шола жанар жүгіртті. Желкесінен асыла берген Рахиланы құдды жылдар көрмеген жандай егіле, езіле құшақтап жібермеген.

— Күнім менің, азып кеткенсің бе өзін? Сарыуайымға салына берме дегенім қайда? Өнің боп-боз екен. Бір жерің ауыра ма?

— Жоқ, төте! — деді жымып Рахила. — Шаршағандікі шығар. Біреуге күлме, өз басына келеді деуші едің. Тура соның кебі

болды. Арбаға отырғаннан басымның айналғаны бар емес пе?! Әлгі мектепте жүргенде Дабылға күле беруші едік қой мазақтап. “Самолет пен мәшине тұрмақ арбаға отырса

ЖЕТІМ ЖҮРТ

(Повестен үзінді)

қораның шеңгел қоршауына бас тіреген арбадан шуылдай түскен қарадомалақтар бірін-бірі тартқылап, таласа-тармаса құшақтап сүйіп жатыр.

— Әже... ә-ж-с-...

— Менің әжем!

— Амансыз ба, апа...

— Әже деймін... біз де көшіп келдік.

Әне, қараныңды, арбаға бөріні тиеп өкелдік.

Түс-түстан жарыса үстіне кеп құлаған кішкентайлар әжелерін аймалап, тұруға мұрша берсейші. “Құлындарым! Боталарым!” Торғын немерелерін кезек-кезек ыстық төсіне басып, құшырлана иіскеді.

Арбадан сүйретіліп зорға түскен Камар мейірлене тіл қатты:

болды, басы айналып құса беретін көрінеді сүп-сүр күйде...” Менің де жүрегім лоқсып, ат қатты желген сайын, жер-жиһан дөңгеленіп бара жатқандай басым айнала берген сон, екі көзімді тарс жұмып алдым. Осы екі ортаға жаяу-ақ тартып кетсемші...

— Е...е... ендігі жерде өзінді-өзін күткенің жақсы. Әйтпесе, жаман сырқатқа шалдығуың көдік емес. О заманда, бұ заман арбаға мінген адамның басы айналушы ма, еді?! Күлетің жоқ, қарағым.

— Шешен дұрыс айтады. Кімнің байы өлмей жатыр дейсің. Бөрінен бұрын алтын асықтай күшіктеріңнің ертеңін ойлаған жөн. Биылғы жазды осы жерде, өзіннің кіндік қаның тамған ата-жұртыңда, шешеннің жанында өткізіп көргейсің. Туған ауылыңның ауасы да шипа болар.

Сауып отырған екі сиырың мен ұсақ малыңды біздің шал бірдеңе ғып жеткізіп берер. Мына кең жерде емін-еркін бүйірі шығып...

Камар кемпір де ұрымтал тұста көптен мазалап жүрген ішкі ойын ақтарып салды. Рахиланың жаралы жүрегін сыздатпай пікірін әп-әдемі жеткізген.

— Камар апамдікі дурыс,— деді Рахила. — Тәтемнің қасында боламыз.

— Саят қайда жүр? — деді бағанадан бері тағатсызданған Жемісбек үлкендердің әңгімесін бөліп.

— Жүр ғой осы маңда. Қайда кетті дейсің. Әйтеуір, құлыныма бәрі таңсық. Иесіз құлап қалған мына үйлерде кімдер тұрғанына дейін сұрайды. Жалықсайшы. Қарғадай кезіндегісін де ұмытпаған... Тәуба...

Бүлдіршіндердің көгершін көңілі, көусар үйдікі жұтан жұртта мүлгенің жалғыз күлкі сонау бір кездегі думаның қайта оятқандай. Құбылтып әсем де, сиқырлы сазына салған ақ тамақ қарлығаштардың қатары да көбейіп, құлазыған ауыл аспанын ажарлай түскен. Жерошактан будак-будак көтерілген шуда түтін иісі де сезім қытықтағандай. Тіршіліктің, қам-қарекеттің белгісіндей бір шөкім бүлтсыз зенгір көкке тарап жатыр. “Туған үйдің түтіні де ыстық” легенді апам бекер айтпайды екен-ау. Саяттың бұл ойын Жемісбек бұзып жіберді:

— Мен сенің қасыңда үш-төрт күн ғана болам. Сосын балық аулауға, теңізге шығамын,— деді ол үлкендерше. — Сегізіншіден кейін оқымаймын. Үйге көмектесем. Теңізбай ағамның бригадасына қосылып, жаз бойы Жыңғылдықайырда жатып балық аулаймын. Шешеме де қиын боп жүр.

— Рахила тәтем біле ме,— деді Саят мұңая. — Бізге көңілсіз болады екен.

— Несіне көңілсіз. Қанатбек, Сәкен үшеуін “Инженер көлінен” кішігірім шабақ ауламайсындар ма? “Уралым” жөнделсе, ауылға келген сайын зырылдатып соғып тұрам ғой...

— Давай, ендеше “Инженер көліне” сен кетіп қалмай, бүгін-ақ барып келейікші.

— Жарайды. Тәтемдерге білдірмей-ақ қояйық...

Қалың қызыл шеңгел басып кеткен ауыл сыртындағы жоңышқа алқабын Жемісбектің өзі де танымай қалған. Әншейінде шаны борпылдап жататын ескі сүрлеудің табанын тұтастай кеулеген тікенекті мыртық тұқылар аяғыңды емін-еркін басқызбайды. Қоянның жымындай сайрап жататын сынар соқпақтардың білінер-білінбес сорап сұлбалары ана әр-әр тұстан бұлындайды, әбден өшуге жақын. Тіпті, бұл өңірге соңғы кезде мал тұяғы тимегенге ұқсайды. Бұта-бұтаның түбінен пыр-пыр етіп көтерілген бытпылдақ тор ғайлар мүлгінген тыныштықтың шырқын бұзғысы келмей, әрегідік шырылдай ұшырасады. Аттап-бұттап, табаны сияр сүрлеу сілемдерінің санылауларын қуалап жүріп

келе жатқан Саят шынғырған бегі жүрелей отыра кеткен.

— Ой-бай, аяғым! Ая-ғ-ы-ым...

Жалма-жан қасына жетіп келген Жемісбек:

— Не болды? Тікен кіріп кетті ме? — деді дегбірсіздене.

— Қанап қатты. Бағана айттым емес пе? Бәтінкенді шешпе дедім ғой. — Өкшесін қос алақанымен қатты қысып ұстаған Саяттың қолын тартқылаған Сәкен. — Кәне, көрсетші. Шөңге болса, жұлып алып тастайышы.

— Қатты ауырып барады. — Саяттың жылқы үні дірілдеп шықты.

— Түк етпейді. Тікен де, шөңге де кірмеңгі. Шеңгелдің түбірі ондырмай сойып кетіпті. Қазір әдемілеп емдеп жіберем. Қанап тұрған жерін көрсетші өзін. — Бір шөкім шағыл құмды шымышып алған Жемісбек мөлтілдеп қанталаған жас жараның аузына жаға салып, үрлеп-үрлеп жіберді. — Қазір басылады. Мұндайдың талайын көріп жүрміз ғой. Жер жүзін шенгел мен ақтікен жайлап кетіпті, қарашы. Анау-у... Шалбай атамның, мына жердегі Төлеген атамның жылына төрт-бес мәрте шауып алатын жоңышқалығының сиқын байқайсың ба?

Әйенкестене аяғын сылти басқан Саят сағымды көкжиекке сүзіле жанар жүгіртті. Көзі жасаурағандай, алақанымен уқалап-уқалап сүрткенсінді. Көмейіне тығылған күдікті ойын сыбырай сездірген.

— Жемісбек, сен жана аяғымның қанаған жеріне қиыршық құмды жаға салдың... Ертең асқынып кетпей ме? Зараңыне боп жүрсе қайтем, ә?..

Тосын сауалға Жемісбек жауап бермеді. Қарқылдап күлді керісінше. Оны қоштаған Сәкен де мырсылдаған. Бұлардың жарыса жырқылдағандарын жақтырмаған Саят өкпелі кейіпте томсырап түсті. Ләм-мим жақ ашпай, екеуінің ізімен ілбіген күйі жанадан басталған жыныс қамыс нуын екі қолымен арши ілгері ұмтылды. Кісі бойын жасырар көк құрақтың арасындағы сояудай-сояудай сары нар қамыс бетінді осып жіберердей серпіле сынсыды. Түбі ұйысқан копа-қоға. Аяғына шырмауықша оралып адымынды аштырсайшы. Әр сықырдан секемденген Саят кібірткітей жалаңаяқ табанының астына қарағыштай берген. Мұның бәрін сырттай байқап, бақылап келе жатқан Жемісбек:

— Ештенеден қорықпа. Жігіт емессің бе? Аяғыңның жарасы қаракотырланып ертең-ақ жазылып кетеді,— деді нығырлай әрі көңілдене. — Біздің Сарыесіктің құмы да, топырағы да таза. Әйтпесе... Ендігі өліп қалсақ, біз өліп қалар едік. Қанаған кез келген жерімізге шағыл құмды ұстап жаға салып, шауып жүре береміз. Қаланың топырағы емес. Тап-таза ғой. Әрі нағыз ем. Сен бұдан былай біліп қой. Дүние жүзіндегі ең таза ауа, ең таза құм біздің аймақта екен. Нанбасан, өзін Отарбай атамнан сұрашы.

— Иә, о кісі ылғи мақтанып отырады.

Шіркін, біздің Кілтбай мен Жыландының шыны құмына киім-кешегінді бір-бір сілкіп-сілкіп қағып алсаң, химшескеден шыққандай етіп тазартып берер еді дегенін талай рет естігем.

— Қызық екен. Рас айтасың ба? — Саят басын шайқап, таңдайын тақылдатты.

— Айтпақшы осы маңдайың қалың құмның ерекше қасиетін шетелдіктер зерттеп жатыр дейді ғой тағы да Отарбай атам.

Жемісбектің сөзін Саят бөліп жіберді: — Шағыл құмда алтын көшіп жүруі мүмкін.

— Расында,— деді Сәкен. — Киноларда көрсетпеуші ме еді. О ғажап! Алтын табылса, шіркін!..

— Қойшы-ей, алтын табылмай-ақ қойсын. Бізге осы маңнан киім тазалайтын, я болмаса шыны ыдыстарын жасайтын зауыт ашса жетіп жатыр. Қытайлар ма, әлде француздар ма ауылдың іргесіндегі қалың шағыл құмды сатып алмақшы көрінеді. Жоғары жақтағы дөкейлермен келіссөздер жүргізіп жатқандарына біраз бопты. Тіпті, әлгі қытайларын Лепсі мен Молалығы дейінгі ұлан-байтақ құмды сатып алып, өздеріне тасымалқышы. Шойын жол салып, пойыздар жүргізбекші. Енді бірер жылда Лөктің шөлін қажырып, ерсілі-қарсылы пойыздарың күні-түні толассыз жүйткіді. Сөйтіп, мына иесіз тектен-тек бос жатқан иен құмның пайдасын шаш-етектен көреміз.

Балауса құраққа шалқасынан жатып, қиял тиегін ағытқан Жемісбек көзін тарс жұмып алған қалпы ұзақ үндемеді. Ерніне қыстыра салған өлең шөптің ұлпілдек шашағы сағағынан иіле дір-дір етеді.

Әлгінде түкті кілемдей жайнаған шымдауыт көгалдың бетіне бейне ісмер Торғын әжесі қадап қойғандай, ойдым-ойдым жыпырлаған сары, ақ түсті бак-бак гүлдерінен шеңберлей тізбелей өріп жасаған түпсіз дөңгелек гүл-телпегін басына киіп алған Саят тұңғық ой құшағынан арыла алмай отыра берер ме еді, кім білсін?!

Жерден жеті қоян тауып алғандай шыққан Сәкеннің жарықшақ даусы әп-әдемі ертегідей әлемнің шырайын әлем-тапырық құлталқанын шығарып, бұзып жіберді.

— Самолет, қараңдаршы, ә-не!.. Зуылдауын-ай!.. Реактивный... Көрдіңдер ме?..

— Қайда ұшып барады екен. Семейге ме? Жоқ, әлде. Ташкентке ме?..

— Ташкентің не?! Ол Оңтүстікте ғой. Ал мына самолет Сібір жаққа кетіп барады.

— Оны неғылайын деп едің? Қайдағыны сұрап. Бәрібір оның жүзінде танысың жоқ қой!..

Зенгір көк жүзіне тесілген жанарлар оқ жыланша сумандап бұлттан-бұлтқа сүңгіген күмістей аппақ жебені белгісіз қиянға көз ұшымен шығарып салған еді.

(Жалғасы бар)